

Teologija koja (ne) vodi ljubavi

U svojoj apostolskoj pobudnici *Gaudete et Exsultate* papa Franjo progovorio je o pozivu na svetost u suvremenome svijetu. U tom smislu je na vrlo znakovit način istaknuo da postoje dva vrlo suprotna neprijatelja svetosti koji kršćanima zamračuju pristup prema svetosti i hod u svetosti. Ta dva neprijatelja dva su stara krivovjerja s kojima se kršćanstvo, kako Istoka tako i Zapada, dosta mučilo dok ih nije nadišlo. Riječ je o gnosticizmu, pokretu koji je bio vrlo živ i prisutan u 2. i 3. stoljeću, te o pelagijanizmu, koji je nastao početkom 5. stoljeća. Papa Franjo drži da su se ta dva pokreta pojavljivala i češće tijekom povijesti u novim inačicama, te su uvijek iznova predstavljali velik problem kako pojedinim vjernicima, tako i Crkvi u cjelini. To što se zbivalo tijekom povijesti nije ostalo samo u povijesti već je došlo i do naših dana, te Papa takve tendencija naziva imenom neognosticizam i neopelagijanizam.

Neognosticizam

Ovdje ćemo pozornost usmjeriti prema gnosticizmu. Po definiciji to je skup vjerovanja koji pretpostavljaju „vjeru zatvorenu u subjektivizmu, gdje vrijedi jedino određeno iskustvo o niz promišljanja i spoznaja za koje se smatra da mogu tješiti i prosvijetliti, ali gdje subjekt ostaje zatvoren u imanenciji vlastitog razuma i svojih osjećaja” (GE 36). Gnostici su, nadalje, vjerovali da znanje spašava, te su onda bili zagovornici znanja koje su oni prenosili tajnim putem svojim učenicima. Zato je za njih mjera savršenstva osobe bilo znanje, a ne ljubav, sposobnost da se prikupi količina podataka i spoznaja, a ne dobrota i milosrđe.

Smatrajući znanje ključem spasenja, unosili su zabunu i sudili su druge na temelju njihove sposobnosti da shvate dubinu određenih nauka. Vjerovali su u postojanje uma bez utjelovljenja, poradi čega su se lišili spoznaje utjelovljenoga Krista i Krista patnika, bilo da je riječ o Kristu u sebi, bilo o Kristu prisutnom u patnicima i ugroženima. Svojim teorijama su rastjelovili otajstvo Božje, te su se opredijelili za Boga bez Krista, za Krista bez Crkve i za Crkvu bez naroda (usp. GE 37).

Gnostičke teorije i ideje, međutim, mogle su biti zamotane u lijepo ruho i vrlo privlačne mnogima koji su bili željni znanja, a nisu u prvi mah uočavali veliku podvalu, koja je vodila pustošenju duše. Gnostici su svoje stavove prikazivali kao autentične kršćanske. Štoviše, čak nedostupne i neshvatljive velikom dijelu vjernike, čime su opravdavali svoju prisutnost u Crkvi, premda su djelovali izvan svih crkvenih normi i kanona. Zato su sebe prikazivali pra-

vim vjernicima – duhovnima (*pneumatikoi*), za razliku od svih drugih, koje su držali nižima od sebe i nesposobnima prodrijeti u bit tvrdnji koje su sami zastupali.

Papa, međutim, takve stavove i ponašanje naziva ispraznom površnošću (GE 38) koja ostaje samo na površini duha, ali ne dopire do dubina misli, a još manje srca. A čim ne dopire do dubine, onda osobu ne pokreće na cjelovito djelovanje, već sebi pristrano bira aktivnosti kojima će se baviti. I ma koliko se gnostici pozivali na sklad koji ostvaruju u sebi, pa čak i na izvanjsku asketsku aktivnost, njihova ravnoteža i red o kojem govore nisu uopće stvarni i konkretni. No ono što je posebno zabrinjavajuće, nije riječ o filozofskom racionalizmu ljudi koji su izvan Crkve, ili čak i protiv Crkve, već je riječ o osobama koje su bile uvjerenе u svoje mjesto u Crkvi, te su se ponašali kao napredna skupina u Crkvi koja primiče nove, svježе i vrlo dubokoumne ideje, koje bi Crkvu trebale voditi u budućnost. Služili su se i Evanđeljem, ali ne kako bi ga tumačili i naviještali, već kako bi iz njega tražili pokriće za svoje teze i uvjerenja. Spominjali su i Krista, ali su cjelovitost njegova nauka, a napose djela, iskrivljivali, držeći ga tek jednim od nebeskih objavitelja tajnoga nauka, a ne pravim i jedinim Učiteljem i Spasiteljem.

Papa također ističe da su vjerovali kako njihova tumačenja mogu dati savršeno objašnjenje cijele vjere i Evanđelja. Uzdižući sebe do tolikih nepogrešivih visina spoznaje, obvezivali su druge da im se podlože i da im vjeruju. Umjesto da se na zdrav i ponizan način služe razumom kako bi dublje i bolje shvaćali Isusov teološki i ćudoredni nauk, Isusove pouke stavljali su u svoje sheme i svodili ih na hladnu i tvrdnu logiku koja želi svime gospodariti (usp. GE 39). Zato je Papa također rekao da je riječ o jednoj od najgorih ideologija. Maskirana u intelektualizam i prerusena u rastjelovljenu duhovnost, sklona je zavarati neupućene, potpuno ih osljepljujući (usp. GE 40), te im iz središta pozornosti istrgnuti Boga i njegovo otajstvo, a staviti čovjeka i njegovu samosvijest i samopoimanje.

Teološki neognosticizam

Dok je Papa govorio u svojoj pobudnici, ponajviše o problemu modernoga gnosticizma iz perspektive lažne i iskrivljene duhovnosti, ipak nije zaobišao ni činjenicu da su gnostici bili u prvom redu intelektualci. Rečeno našim jezikom, bili su vrhunski teolozi, koji su baratali mnogim kompliciranim pojmovima, te zbog toga i dolazili na glas i stjecali slavu među neupućenima, koji su im se divili. Svakako ne treba smetnuti s uma da je bila riječ o ljudima koji su se bavili teologijom vrlo profesionalno, do mjere da su predstavili izazov cijeloj Crkvi da pronađe teološki odgovor na njihove teze i tvrd-

nje. Stoga je bilo potrebno uočiti da je riječ o teološkom usmjerenju ili teologiji koja se predstavljala kao ispravan kršćanski putem, a koja u sebi nije imala onu glavnu snagu koju svako teološko promišljanje mora imati, a to je ljubav prema Bogu, koja se pretače u ljubav prema čovjeku i njegovim konkretnim potrebama, počevši od potreba prema spasenju, do ostalih potreba duše i tijela. Povijest je pokazala da gnostička teologija nije bila nikakva super duhovnost, već običan intelektualizam, prazan i površan, udaljen i od Boga i od čovjeka. Gnostičko predstavljanje otajstva Božjega nije bilo produbljivanje istina o Bogu vođeno svjetlom Božje objave, već svodenje objavljenih istina Božjih na mjeru vlastitog razuma. Gnostička teologija, ako ju se može nazvati teologijom, ma koliko pružala privid mudrosti, bila je tek samo pokušaj ljudskog proizvoljnog promišljanja o nedostupnim sadržajima vječnog Božjeg nauma. U ime ljudske maštovitosti izostala je vjernost prema istini i kritičko propitivanje objavljenih izvora, bez kojih ne može biti ispravnog teološkog promišljanja. U ime tehničke vještine prezreli su jednostavnost istine kojoj je uporište bio Krist Gospodin kao Božji utjelovljeni Logos, koji je okosnica sve teologije. A to znači da je središte najprije svih činjenica koje su se dogodile u povijesti u kojoj je Bog intervenirao za čovjeka, te nakon toga i svake istine koja u njemu kao najvećoj Istini i Činjenici Božje ljubavi ima svoje ishodište.

Stoga upozorenje da treba u duhovnosti bježati od gnostičke duhovnosti, koja ne može biti kršćanska duhovnost, valja čitati i kao upozorenje da se treba distancirati i od gnostičke „teologije” koja ne može biti prava teologija, jer ne vodi punini ostvarenja ljubavi i zajedništva s Bogom, već se pretvara u običnu tehniku proizvodnje teoloških tekstova kojima se najprije autori dive samima sebi, a potom traže i od drugih da im iskazuju isto idolopoklonstvo. Potom, gnostička ‘teologija’ bila je sredstvo do veće elitističke promocije i penjanja na akademskim ljestvicama, a nije bila silazak do ljudi i među ljude. Dakle, nije slijedila Kristov put poniznosti, pa i poniženja, kako bi navijestio uzvišenu istinu o Bogu, već je ostala oholo uzdizanje koje je opravdano vlastitim zemaljskim ciljevima.

Nije stoga čudo da Papa između ostaloga upozorava i na mogući pogibeljni utjecaj gnosticizma i na suvremenu teologiju, a ne samo duhovnost, jer, uostalom, teologija bez prave duhovnosti je doista veliko proturječje i ispraznost, to jest vještina (*tehne*) bez duše. Pozorna katolička teologija trebala bi znati detektirati opasnosti na koje upozorava Učiteljstvo Crkve u suvremenom svijetu, te graditi teologiju na onim autentičnim izvorima, kao što su činili prvi kršćani, koji se nisu dali zavarati privlačnošću i blještavilom gnostičke dijalektičke vještine i intelektualne maštovitosti. Prava teologija se s

poniznošću hvata u koštac sa svim izazovima, te uspijeva prodrijeti dublje u otajstvo Božje, iznoseći mnoge od njegovih skrivenih sadržaja kako bi mu se svi mogli diviti i živjeti od njegova sjaja. Prava teologija ne skriva potrebu da traži svoje nadahnuće u ljubavi Božjoj, koja jedina može ispravno usmjeriti um i srce teologa, da svakim slovom i riječju bude sredstvo te iste ljubavi među ljudima. Upravo takvo nadahnuće štiti teologiju od elitizma i osjećaja superiornosti nad drugim vjernicima. Stoga i teolog, bez obzira na količinu znanja koje posjeduje, nije vjernik prve klase, za razliku od onih koji nemaju količinu njegova tehničkog znanja, već je ponizni sluga koji svoje darove stavlja na službu cijele Crkve kako bi svi vjernici došli do većeg i dubljeg spoznanja Božjeg otajstva.

Stoga ne čudi da Papa u svojoj pobudnici donosi primjer sv. Franje Asiškoga (usp. GE 46), koji je svoju braću i sljedbenike u zajednici upozoravao na pogubnost izoliranog sustava znanja, pa bilo ono i teološko. Jer ukoliko je znanje odvojeno od života i ne vodi pravom i iskrenijem životu u Bogu, postaje velika zabluda i pogubna zamka za dušu. Zato je Siromašak iz Asiza pisao sv. Antunu Padovanskome glede poučavanja teologije, moleći ga da se njome bavi samo ako neće ugasiti duh molitve i pobožnosti. Time je sv. Franjo pokazao koliko je bio svjestan gnostičke napasti koja se nadvija nad teologijom koja ostaje lišena prave duhovnosti, molitve i pobožnosti, te je ipak mogao, premda nije bio akademski teolog, svoju braću ispravno usmjeriti kako se baviti svetom teologijom. Vjeran u tome bio je i veliki teolog sveti Bonaventura, koji je naglašavao, možda nas to može i začuditi, koliko je važno za teologe da prakticiraju odricanje i darežljivost, milosrđe i pobožnost.

To je poučak koji ostaje od samoga početka kršćanstva, vrlo jasan i konkretan. Ispravna i vjerodostojna katolička teologija nije disciplina koja se zatvara u se i pretvara u hermetički gnostički sustav, već je vrlo dinamička datost koja se nadahnjuje na dinamizmu Božje ljubavi, a usmjerena je prema svjedočenju te iste ljubavi cijelom Božjem narodu. Teologija koja ne bi išla ususret čovjeku, ostala bi besplodna i lišena smisla, što bi je dovelo do toga da je sam Bog odbaci i odrekne je se. Zato je teologija pozvana na ispravan način prihvatiti izazov da bude teologija koja vodi prema ljubavi i da se u ljubavi ostvaruje. U susretu s Bogom ljubavi, teologija je nakon toga vođena ljubavlju Božjom te se neće morati bojati ni gnostičkih ni ikojih drugih zastranjenja prisutnih u suvremenom teološkom svijetu. Za takvu nas je teologiju osposobio i na takvu nas teologiju poziva onaj koji nosi naslov Velikog Teologa, a to je Gospodin Isus, koji je teologiju ne samo poučavao već ju je životom u djelo provodio kao živu ljubav, koja dotiče, preobražava i spašava.

Ivan Bodrožić